

ЛІТЕРАТУРА Й МИСТЕЦТВО В ДІАЛОЗІ

Мочернюк Н. Поза контекстом: Інтермедіальні стратегії літературної творчості українських письменників-художників міжвоєнної: монографія / Наталія Мочернюк. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. – 392 с. + 16 с. кольор. вкл.

Взаємодії різних галузей мистецтв здавна викликали зацікавлення науковців-гуманітаріїв. Особливі резонанси таких синкретичних взаємовпливів розкриваються з літературознавчих горизонтів, зокрема при дослідженні міжмистецьких зв'язків художньої літератури й образотворчого мистецтва. Власне цій темі і присвячена монографія Наталії Мочернюк «Поза контекстом: Інтермедіальні стратегії літературної творчості українських письменників-художників міжвоєнної», у центрі наукових інтерпретацій якої творчість так званих митців-універсалістів. Дослідниця слушно відзначає, що українська культура має цілу когорту митців, які свої творчі таланти репрезентували одразу у кількох мистецьких типах, однак розвідок про них бракує. Наталя Дмитрівна доречно згадує у такому контексті монографію Лесі Генералюк про Тараса Шевченка, Наталії Гавриди про Богдана Лепкого та найновіше видання про Михайла Жука авторства мистецтвознавця Людмили Соколюк. Дослідження такого типу окреслюють окремий самодостатній науковий вектор з визначеними предметом, об'єктом, метою та завданнями пошукового осягнення. Тож постає цікава царина для наукового пізнання, що відповідає запитам сучасності, зокрема, міжгалузевих проявлень інтермистецьких практик, синкретичності творчого потенціалу, поліформності авторської інтерсеміотики.

Дослідниця обирає за методологічну магістраль інтермедіальність, попередньо обґрунтувавши термінологію, якою послуговується літературознавство у вивченні міжвидових взаємодій (кореспонденція мистецтв, взаємодія мистецтв, синтез мистецтв, інтермедіальність, інтерсеміотика, екфразис тощо). Наталя Мочернюк обстоює чіткість термінологічного застосування, тому критикує невиправдане вживання окремих понять. Так, на її думку, не завжди виправдано застосовується в сучасному літературознавстві поняття «синтез мистецтв». Вона вважає, що легітимним буде використання такого терміна, коли йдеться про синтетичні мистецтва (театр, кіно), що включають у межах свого виду різні мистецькі компоненти, в інших випадках застосування поняття є сумнівним. У роботі беруться до уваги інтермедіальні концепції (А. Ганзен-Льове, І. Раєвські та ін.), що дали імпульси для розвитку сучасної методології інтермедіальності, а також авторка вибудовує власну класифікацію щодо стратегій творчості універсалістів, у якій враховує автономну реалізацію творчих проєктів у різних медіальних системах, коли митець

працює зі словом і в царині образотворчого мистецтва і ці сфери не перетинаються; медіа-комбінації, за якими передбачено створення синтетичних видів мистецтва (візуальні форми в поезії, а також видання, що становлять текст і графічне оформлення одного авторства); інтермедіальні референції, серед яких пряме включення інформації про малярство як основний фах та безпосереднє відображення малярського досвіду, мистецькі інкорпорації (екфразиси), використання «поетики» живопису, малярських принципів у літературному тексті. На наш погляд, така теоретична класифікація матиме практичний ефект при аналізі відповідного художнього матеріалу, оскільки охоплює різні аспекти міжмистецьких взаємодій.

Перед тим як описати естетичний контент досліджуваного періоду, справді надзвичайно багатого на мультиталанти в українській культурі, авторка презентує широкий синхронний і діахронний контексти, показуючи, наскільки суголосним з європейськими (і не лише) культурами був український світ, а також органічність універсалізму для нас, українців, якщо брати до уваги минуле й майбутнє – періоди після Другої світової війни й аж дотепер (Тарас Шевченко, Яків де Бальмен, Марія Башкирцева, Корнило Устиянович, Іван Труш, Богдан Лепкий, Михайло Гаврилко, Михайло Жук, Юхим Михайлів, Давид Бурлюк, Едвард Козак, Мирон Левицький, Емма Андіївська та багато інших). Ці списки можна уточнювати й доповнювати, їхня доцільність у монографії, на наш погляд, безумовна. Бібліографічний покажчик ще раз засвідчує згадані контексти.

Чому ж у назву монографії винесено концентрування «поза контекстом»? Очевидно, так дослідниця підкреслює неврахованість ще одного мистецького контексту для кожного автора. Поза контекстом літератури і поза контекстом образотворчого мистецтва так чи інакше постає одна з частин різномистецького доробку універсалістів, без урахування якої неможливе адекватне розкриття творчої долі автора. На думку Наталії Мочернюк, висловлену в анотації до монографії, що слугує робочою гіпотезою праці, «художні реалізації діалогу з образотворчим мистецтвом й завдяки цьому збагачення літератури зумовлюються творчою практикою авторів в іншому виді мистецтва, художнім мисленням мультиталантів». Загалом, феномен митців-універсалістів як філософсько-естетична проблема зумовлює багато цікавих питань, які окреслює авторка. Так, питання часопростору, колористики в літературі, особливостей метафори, дотичні до теоретичного дискурсу, привертають увагу до іманентних характеристик літератури та образотворчого мистецтва. «Спостереження за реалізацією колористики в літературі наштовхують на ще один висновок: аналізувати літературу як вид мистецтва, не вдаючись до паралелей з іншими мистецькими царинами, щоб описати його специфіку, – апріорі неможливо. Лише через діалог мистецтв можна

глибше розкрити сутність художньої системи того чи іншого автора» (с. 150), – слушно висновує Наталія Мочернюк.

Монографію присвячено літературній творчості українських художників, які дебютували в літературі в 20–30 роках ХХ століття. Іван Крушельницький, Володимир Гаврилук, Василь Хмельюк, Галя Мазуренко, Оксана Лятуринська, Василь Масютин, Адальберт Ерделі, Олекса Грищенко – творчість цих митців укладається у «ліричний» та «прозаїчний» розділи. Окремий великий розділ, структурований на багато підрозділів, присвчено Святославі Гординському, у розгляді якого актуалізовано й інтертекстуальний підхід. Творчість кожного з авторів знає прискіпливого аналізу з акцентами на інтермедіальних особливостях, причому авторка намагається простежити розвиток міжмистецьких стратегій і в подальшій творчості митців (а жоден з них не обмежився письменницьким дебютом у добу міжвоєнної, не полишаючи літератури в майбутньому). Звісно, викликає запитання постать закарпатського митця Адальберта Ерделі, романи якого написані угорською мовою. Однак його артистичний «паспорт» важливий для пізнання феномену митця-універсаліста і доповнює своїм творчим досвідом історію міжмистецьких взаємодій епохи.

«Безперечно, робота може мати перспективу продовження як «екстенсивного» характеру – із залученням нових імен митців універсального типу, так й «інтенсивного», що передбачає поглиблення аналізу літературно-мистецького інтеракціонізму на матеріалі художників-письменників міжвоєнної. Це продуктивний літературознавчий шлях, що суголосний з інтердисциплінарними інтенціями компаративістичних студій сучасності» (с. 352), – так завершує своє дослідження Наталія Мочернюк, і ми переконані, що їй вдасться висвітлити творчий спадок ще не одного митця-універсаліста в українській літературі. Сама ж праця експонує багатство української культури, забувати про яке нам не личить.

Олександр Солецький, м. Коломия